Elektros kabelio tiesimo darbų metu atlikti žvalgymai, kabelis buvo paklotas iki 90 cm gylio kasant virš užstatymo liekanų suformuotus XX a. niveliacinius sluoksnius.

Tyrimų metu aptikti ir suinventorinti XVI–XVIII a. radiniai perduoti į MLIM (iš viso 32 vienetai).

Turgaus Sq. 1, 2T, and 4

The field evaluation (6 test pits totalling 12 m^2 and a survey of electric and gas main trenches totalling 101 m^2, a joint total of 113 m^2) at Turgaus Sq. 4, 1, and 2T (Fig. 1) revealed, in the test pits excavated along the electric main route near the city's bastions, just fill layers of clay loam without any finds. Only from a depth of 0.9–1.2 m in Test Pit 3 were archaeological layers containing 16th–18th-century finds discovered (Fig. 2) and, at the site of the gas main trench, the remains of masonry walls from former 19th–20th-century buildings.

KRAŽIAI

Petras Dobeikis, Justina Dobeikienė

Tyrimai Kražiuose

2022 m. Kražių miestelyje (Kelmės r.) vykdyti elektros kabelio klojimo darbai. Kadangi dalis trasos patenka į saugomą Kražių miestelio istorinės dalies (UK 17089) ir senojo miesto vietos (UK 13012) teritoriją, grunto kasimo darbų metu buvo atlikti archeologiniai tyrimai. Pagal pirminį projektą saugomoje teritorijoje buvo suplanuota nutiesti maždaug 2,685 km ilgio trasų, bet dirbant jis koreguotas. Detaliųjų tyrimų metu ištirtos 48 perkasos (1–47, 10A) ir 82 šurfai, bendras jų plotas 985,75 m^2. Žvalgytos 3 tranšėjos ir 11 iškasų, bendro 48,09 m^2 ploto.

Archeologiniai tyrimai Kražių miestelyje vykdyti ne kartą, bet svarbiausi žvalgomieji tyrimai būsimo elektros kabelio įrengimo vietoje 2021 m. atlikti B. Lisauskaitės (*LIIR*, f. 1, b. 10554). Jų metu ištirti 1x1 m dydžio 49 šurfai ir 2x1 m dydžio 23 šurfai. Bendras tirtas plotas 95 m^2. Vykdytų žvalgomųjų tyrimų metu rastas 0,15–3,1 m storio XVI–XIX a. kultūrinis sluoksnis. M. K. Sarbievijaus ir Žemosios gatvės yra grįstos akmenimis XX a. 4 dešimtmetyje. 1997 m. S. Dariaus ir S. Girėno, M. K. Sarbievijaus ir M. Valančiaus gatvėse G. Aleliūnas ištyrė 7 šurfus, jų plotas 8 m^2. S. Dariaus ir S. Girėno g. 22 tirtas 75–90 cm storio kultūrinis sluoksnis su XVIII–XIX a. keramika, M. K. Sarbievijaus g. 35 kultūrinis sluoksnis siekė 80–90 cm storio, datuotas XIX a. (*LIIR*, f. 1, b. 2975). 2013 m. žvalgomuosius tyrimus atliko V. Veževičienė (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 328–330). Vytauto gatvėje aptiktas 1,5 m storio piltinės kilmės sluoksnis su XVII–XIX a. buitinės ir statybinės keramikos fragmentais, atidengti XVIII a. mūriniai pastato pamatai su rūsio skliauto liekanomis. Turgaus aikštės centrinėje ir R dalyse tirtuose šurfuose iki 1,5 m gylio fiksuoti XIX–XX a. supiltinės kilmės sluoksniai. 2016 m. apie 2,673 km ilgio elektros kabelio trasų vietose Kapų, Kolegijos, Medainės ir Vytauto gatvėse tyrimus atliko D. Zubrickas (*LIIR*, f. 1, b. 10185). Ištirti 54 1x1 m dydžio šurfai. Vytauto gatvė aplinkoje tirtuose šurfuose rastas kultūrinis sluoksnis datuotas XIX–XX a. pradžia.

Kražių žemės pirmą kartą šaltiniuose minimos 1253 m. Lietuvos karaliaus Mindaugo dovanojimo Livonijos ordinui rašte. 1385–1387 m. minima ir gyvenvietė, kurioje 1394–1395 m. buvusi bajoro Girstauto pilis. XV a. pradžioje Kražiai vadinami pavieto ir 1410 m.

valsčiaus centru. XV a. pradžioje formavosi savaiminio linijinio plano gyvenvietė kairiajame Kražantės upelio krante. XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje miestelis padidėjo – išsiplėtė kairiajame krante ir ėmė formuotis ir dešiniajame – aplink kryžkelę ties perkėla. 1512 m. Kražiai tapo grafystės centru. Nuo XVI a. pradžios jie vadinami miestu. Mikalojus Radvila Juodasis 1565 m. kairiajame Kražantės krante pastatydino mūrinę pilį. 1570 m. atidaryta kunigų seminarija, kuri veikė iki 1740 m. 1569 m. miestelis pagal valakų reformos įstatymus išmatuotas ir po šio matavimo dešiniajame krante buvusi radialinio plano apstatyta teritorija su trikampe turgaus aikšte rekonstruota ir išplėsta į PV bei PR, o visas plotas formuotas stačiakampio plano schema. 1607 m. įsikūrė jėzuitai, kuriems 1613 m. Vilniaus vaivada Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis dovanojo žemės sklypą su pilimi. 1639 m. Chrizostomas Volodkevičius fundavo benediktinių vienuolyną, kuris pastatytas į P nuo kolegijos pastatų. 1651 m. minima Kražiuose plytinė. XVII a. II pusėje susikūrė žydų bendruomenė. 1717 m. miestelio inventoriuje nurodoma, kad be turgaus aikštės buvo 6 gatvės (Didžioji, Ivanovičiaus, Odminų, Skaugalių, Šaukėnų ir Vokiečių) ir 3 skersgatviai, o kairiajame Kražantės krante – 2 gatvės. 1780, 1807, 1845 ir 1847 m. miestelis degė. XIX a. pradžios plane miestelis užfiksuotas besiplečiantis į P link benediktinių vienuolyno. 1833 m. buvo dvi mūrinės bažnyčios ir viena medinė, 134 namai (1 mūrinis), mokykla, 37 krautuvės, 10 smuklių. Kartografiniai duomenys rodo, kad XX a. Kražių miestelio struktūra mažai keitėsi ir išliko panaši iki šiol (Miškinis A. *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. III: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. I. Vilnius, 2004, p. 228–266).

2022 m. **Aukštojoje gatvėje** pagal archeologinių tyrimų projektą ištirtos dvi perkasos 46–47, bet čia fiksuoti tik XX a. sluoksniai.

Pievų gatvėje ištirtos perkasos 1–8, šurfai 12–27 ir žvalgyta iškasos 3–4. Elektros kabelius įrengiančios įmonės darbuotojams pradėjus vykdyti kasimo darbus už saugomos teritorijos ribų pastebėta, kad čia taip pat yra susidaręs kultūrinis sluoksnis, todėl tyrimai vykdyti ir už saugomos teritorijos ribų (perkasos 6–8 ir šurfai 12, 24–27). Tyrimų metu tirtose perkasose ir šurfuose fiksuotas 0,6–1,4 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatinė dalis nuo 30–60 cm gylio archeologiškai vertinga ir datuota XVI–XVII a. Šiame sluoksnyje perkasose 1, 2, 4, 5 aptikta pavienių lipdytinės keramikos šukių brūkšniuotu ir lygiu paviršiumi. Šurfe 12 0,6–1,2 m gylyje tirtame sluoksnyje aptikta tik lipdytinės keramikos radinių. Perkasose 6 ir 7 atidengtos akmenų struktūros – viena eile sudėti akmenys, nerišti skiediniu. Manoma, kad tai buvusių medinių pastatų pamatų liekanos. Perkasoje 6 aptikta struktūra datuota XVI a., o perkasoje 7 pastatas buvęs įgilintas įžemyje, jo duobė užpilta XVI a. II pusėje–XVII a. Šurfe 25 pjūvyje atidengtos raudonų plytų ir akmenų, rištų kalkių skiediniu, mūro fragmentas, kuris preliminariai datuojamas XIX–XX a. I puse. Perkasos 8 pjūvyje atidengtas raudonų plytų su išilginėmis braukomis, rištų kalkių skiediniu, mūro fragmentas datuotas XVIII a.

M. K. Sarbievijaus gatvėje tyrimai vykdyti per visą gatvės ilgį, ištirtos perkasos 9–10, 10A, 11–29, 32–39, šurfai 1, 5–11, 28–47, žvalgytos iškasa 5 ir tranšėjos 1–2. Tyrimai pradėti gatvės P dalyje ties sklypu 39 ir tęsti į Š iki sklypo 3 – bendras ilgis P–Š kryptimi apie 414 m. Kadangi tyrimai šioje gatvėje apėmė labai didelę teritoriją, buvo fiksuota labai skirtinga situacija.

Ties sklypais 33, 35, 37, 39 tirtose perkasose 9–10, 10A, 11–14 fiksuotas 1–1,9 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio viršutinė 0,5–1 m storio dalis suformuota XIX–XX a. Po XX a. 4 dešim-

1 pav. Perkasoje 26 ir šurfe 5 atidengtos medinio pastato liekanos: 1 – bendras vaizdas iš Š; 2 – vidinis P pjūvis; 3 – vidinis V pjūvis. P. Dobeikio nuotr.

Fig. 1. The remains of a wooden building exposed in Trench 26 and Test Pit 5: 1 – general view from the N, 2 – the central S cross-section, 3 – the central W cross-section

tmečio įrengtu netašytų akmenų grindiniu ir nevertingais sluoksniais nuo 0,5–1,4 m gylio tirti XVI–XVIII a. datuojami sluoksniai. Perkasoje 10 apie 1,6–1,8 m gylyje atidengti 3 palaidojimai – palaidoti aukštielninki, galvomis į PV–V, karstų liekanų ar įkapių neaptikta. Kapų kontūrai neišsiskyrė, šalia palaikų iš kapo 1 aptikta buitinė keramikos šukė datuojama XVI a. Kapo 3 palaikai datuoti ^{14}C metodu – gauta data 1327–1442 m. (523±28) (FTMC–LG96–12).

Ties sklypu 19 tirtame šurfe 5 ir perkasoje 26 apie 2 m gylyje atidengtos sudegusio medinio pastato liekanos (1 pav.). Pastatas buvęs apie 4,5 m pločio, orientuotas Š–P kryptimi. Kraštuose atidengtos pamatinių rastų liekanos, o centras užpildytas apie 10–15 cm storio degėsių sluoksnių, kuriame rasta XVI a. būdingų radinių. Degėsiai datuoti ^{14}C metodu – gauta data 1454–1632 m. (369±27) (FTMC–LG96–11).

Į Š tirtose perkasose 15–25 (sklypai 23, 25, 27, 29, 31) kultūrinis sluoksnis nesusiformavęs – neišlikęs arba išlikęs itin fragmentiškai: tik perkasose 17 ir 20 virš įžemio nuo 40–70 cm gylio vietomis fiksuotas iki 20 cm storio XVI–XVII a. sluoksnis. Perkasose tirtose skersai gatvės važiuojamą dalį fiksuoti tik XIX–XX a. sluoksniai ir įžemyje išlikusios XVI–XVIII a. duobės. Įžemis šioje atkarpoje pasiektas 0,5–1 m.

Likusioje gatvės dalyje ties sklypais 3–21, tuo pačiu **Žemojoje gatvėje**, kur tirtos perkasos 26–37 ir šurfai 28–47, fiksuoti irgi tik XIX–XX a. sluoksniai. Bendras tirto kultūrinio sluoksnio storis neįskaičiuojant duobių siekė 1,1–1,8 m (tik šurfe 43 siekė 2,3 m). Archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis glūdėjo nuo 0,5–1,2 m gylio (pavieniais atvejais nuo 1,9 m gylio). Ankstyviausias sluoksnis pagal aptiktus puodyninius koklius keturkampe ir keturlape anga (2 pav.) datuojamas XV a. Iš šurfo 46 apatinio sluoksnio paimtas kaulas

2 pav. Perkasoje 36 1,6–1,8 m gylyje aptikti koklių keturlape anga fragmentai ir ploštinio koklio fragmentas. J. Dobeikienės nuotr.

Fig. 2. Sherds of stove tiles with a quatrefoil mouth (vierpassförmiger Mündung) and a panel stove tile (Blattkachel) fragment discovered at a depth of 1.6–1.8 m in Trench 36.

datuotas ^{14}C metodu – gauta data 1441–1625 m. (395±28) (FTMC–LG96–8). Šurfe 44 (sklypas 6) tirtas sluoksnis preliminariai pagal aptiktus keramikos radinius, datuojamas XIV–XV a. (3 pav.).

M. K. Sarbievijaus gatvės R šaligatvyje ir Žemojoje gatvėje tirtose perkasose 27–29, 31–32, 34, 36, 38–39 fiksuoti bent 3 skirtingų laikotarpių akmenų grindiniai. Kaip jau minėta, viršutinis iki šių dienų išlikęs gatvės grindinys datuojamas XX a. 4 dešimtmečiu. Maždaug 0,5–1 m gylyje buvo atidengtas iš stambesnių 20x15x15–25x25x20 cm dydžio netašytų akmenų sukrautas XVIII a. pabaigos–XIX a. grindinys. Trečiasis grindinys atidengtas 0,8–

3 pav. Šurfe 44 1,4–1,5 m gylyje aptikta keramika. J. Dobeikienės nuotr.

Fig. 3. Ceramics discovered at a depth of 1.4–1.5 m in Test Pit 44.

1,6 m gylyje. Jam įrengti naudoti mažesni 5x5x5–15x10x10 cm dydžio akmenys ir medžių – krūmų šakos (4 pav.). Virš grindinio ir po juo aptikti panašūs XVI a. būdingi radiniai. Perkasoje 28 po trečiuoju grindiniu aptiktas gyvulio kaulas datuotas ^{14}C metodu – gauta data 1441–1624 m. (FTMC–LG96–10) (396±27).

Neįtvirtintos gyvenvietės I tūkst. kultūrinis sluoksnis aptiktas šurfe 12, o I tūkst. radinių vėlyvesniuose sluoksniuose aptiktas perkasose

4 pav. XVI a. grindinys iš akmenų ir medžių šakų perkasoje 29. P. Dobeikio nuotr.

Fig. 4. The 16th-century stone-and-tree-branch paving found in Trench 29.

5 pav. Perkasoje 2 0,9–1,05 m gylyje aptikti lipdytinės keramikos radiniai. J. Dobeikienės nuotr.

Fig. 5. Hand-built pottery discovered at a depth of 0.9–1.05 m in Trench 2.

1, 2, 4, 5 (5 pav.). Tikėtina, kad šioje vietoje apie 3000 m^2 dydžio plote yra buvusi neįtvirtinta gyvenvietė.

M. Valančiaus gatvėje ištirtos perkasos 44–45 ir šurfai 2–4, 56–82, žvalgytos iškasos 1–2, 7–11, tranšėja 3. Perkasose po paviršiniais atidengtas XX a. 4 dešimtmečio akmenų grindinys. Bendras kultūrinio sluoksnio storis siekė 1,2–2,2 m storį, viršutiniai 0,8–1 m storio sluoksniai datuoti XIX–XX a. Apatinis, ankstyviausias sluoksnis datuotas XVI a. Šurfuose 59–60, 62–67, 71–72, 75, 80 ir 82 fiksuoti tik XIX–XX a. sluoksniai. Likusiuose šurfuose kultūrinio sluoksnio storis siekė iki 2,4 m storį, archeologiškai nevertingi sluoksniai slūgsojo iki 0,4–0,8 m gylio. Ankstyviausias sluoksnis datuotas XVI a. Be jau minėto XX a. 4 dešimtmečio grindinio šurfuose aptiktos dar 3 laikotarpių grindinių liekanos: XVIII–XIX a. (šurfas 74), XVIII a. (šurfas 79) ir XVI a. (šurfas 73, 78).

Vytauto gatvėje tirtos perkasos 40–41, 43 ir šurfai 48–49, 53–55. Šioje gatvėje fiksuotas 1,5–2,5 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio viršutinė dalis iki 0,7–1,4 m gylio datuota XIX–XX a. Ankstyviausias tirtas sluoksnis datuotas XVI a. pabaiga–XVII a. Perkasoje 43 atidengtas raudonų plytų, rištų kalkių skiediniu, mūras. Ties juo perkasoje tirtas statybos metu suformuotas įkasimas. Šurfuose atidengtos grindinių liekanos: šurfe 48 – XVII–XVIII a., 53 – nedatuoti grindinys ir kalkių skiediniu rištų akmenų mūras.

The investigation in Kražiai

The excavation in Kražiai (Kelmė District) (48 trenches (1–47, 10A) and 82 test pits totalling 985.75 m^2 and the survey of 3 utility trenches and 11 pits totalling 48.09 m^2) yielded a cultural layer up to 2.4 m thick with sunken structures in the sterile soil that date to the 1st millennium – 20th century; paving from 4 periods (1930s, late 18th–19th century, 18th century, and 16th century (Fig. 4)) 3 burials, and the remains of masonry and wooden buildings from various periods (Fig. 1). It determined that the cultural layer on Pievų Street continues beyond the boundaries of the protected area (the lots at Pievų St. 11, 13, and 15). The remains of a 1st-millennium settlement's cultural layer that contains hand-built pottery were also discovered on Pievų Street (Fig. 5). The town's earliest cultural layers dated to the 14th (?) – 15th centuries based on the discovered sherds of household pottery and stove tiles with a quatrefoil mouth (Figs. 2, 3). The excavation was conducted down to sterile soil except at those places where structures (walls, paving) were exposed.

Milda Jurgauskaitė,
Mindaugas Brazauskas

Kolegijos gatvė 3 ir Vytauto gatvė 33

2022–2023 m. vykdyti archeologiniai tyrimai Kražiuose, Kolegijos g. 3 ir Vytauto g. 33 sklypuose, kur siekta lokalizuoti buvusius ir istoriniuose planuose atvaizduotus XVII–XIX a. pastatus. Jau ankstesnių archeologinių ir architektūrinių tyrimų metu buvo įsitikinta, kad